

## **ВІТЧИЗНЯНІ ДОСВІД І ТРАДИЦІЇ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДИТИНИ РАННЬОГО ВІКУ (40-80-ТІ РОКИ ХХ СТ.)**

**В.В.Рагозіна**

*У статті описано здобутки вітчизняного естетичного виховання дітей раннього віку в системі дошкільля колишнього СРСР. Проаналізовано розвиток наукової думки про естетичний розвиток у ранньому дитинстві, зреалізованої у практиці роботи дошкільніх установ для дітей 1-3-х років життя. Виявлено трансформації змісту, форм і методів роботи з дітьми раннього віку. Виокремлено позитивні і негативні риси уніфікованої моделі дошкільньої освіти, що позначалися на становленні напрямку – естетичний розвиток дітей першого дитинства.*

**Ключові слова:** діти раннього віку, естетичний розвиток, система дошкільнього естетичного виховання, період 40-80-х р.р. ХХ ст.

**Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями.** Модель естетичного виховання дітей раннього віку, сформована у період існування СРСР, дісталась у спадок його колишнім республікам, що у 2000-х роках утворили Співдружність Незалежних Держав і трансформують цінний досвід у освітні системи своїх країн.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор.** Аспект становлення дошкільньої системи у 40-80-х р. висвітлюється у працях радянських часів (Н.Аксаріна, Л. Батліна, Н. Біденко, О.Запорожець, Т.Комарова, Г. Ларіонова, Т.Маркова та ін.) та у історико-педагогічних і психологічних дослідженнях сучасних вчених: російських (Л.Павлова, О.Малкова), українських - С.Дітковська, О.Квас, І.Рогальська, Т.Степанова), зокрема вивчається

розвиток естетичного виховання дошкільників в Україні (Т.Танько, М.Чернявська).

**Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.** Проте, розвиток системи естетичного виховання дитини раннього віку, становлення наукової думки з цієї проблематики, аналіз змісту й методів роботи з дітьми раннього віку з метою їх впливу на естетичний розвиток дитини ґрунтовно не вивчалися.

**Формування цілей статті (постановка завдання).** Узагальнення напрацьованого досвіду естетичного виховання дітей 1-3-х років у межах хронологічного періоду (40-80-ті р. ХХ століття) в умовах дошкільля колишнього СРСР становить мету статті.

**Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів.** Періоду 1940-1980-х р. передував етап становлення (20-30-ті р.)- створення у СРСР і Українській республіці системи суспільного дошкільного виховання, розбудовою мережі закладів для дітей раннього віку (прихистки, будинки дитини, притулки при пологових будинках), що підпорядковувалися Міністерству охорони здоров'я і виконували функції догляду за дитиною. Педагоги (А.Симонович, Є.Водовозова, П.Лесгафт, Є.Тихеева, О.Усова, Ю.Фаусек, Є.Фльоріна) ініціювали пошуки шляхів індивідуального розвитку дитини в умовах масового виховання. З 20-х р. напрацьовувався позитивний педагогічний досвід, що опирався на передові для того часу висновки фізіологів і психологів - І.Павлова, І.Сеченова та їхніх послідовників - М.Щелованова, М.Касаткіна, Л.Фігуріна, М.Красногорського, С.Громбаха: взаємозв'язок дитини з навколишнім середовищем відбувається під впливом зовнішніх подразників, які діють на головний мозок і формують нервові процеси; мозок розвивається протягом всього життя за умови стимуляції його зовнішніми і внутрішніми подразниками; важливу роль у

пізнанні світу відіграють органи чуття дитини, які потрібно «тренувати» надаючи різноманітні враження. Положення вчених щодо формування умовних рефлексів у ранньому віці вплинули на розробку засад педагогіки раннього віку. Важливими для практиків стали показники нервово-психічного розвитку дитини (М.Щелованов, М.Денисова). Теоретичні й практичні напрацювання втілилися у Основних положеннях по виховній роботі у яслах і будинках дитини (1938 р.).

Після Великої вітчизняної війни інтенсивно відбудовуються дитячі установи, що обумовлюється швидкими темпами розвитку промисловості і виробництва, залученням до праці на виробництві жіноцтва і готовністю населення до суспільного виховання дітей. Утворюються нові типи закладів - санаторні, цілодобового перебування, ясла-садки відомчого типу. До просвітництва батьків залучають поліклініки, при домоуправліннях створюють дитячі кімнати, придворові майданчики для тимчасового утримання дітей. У яслах матерів навчають основам догляду і виховання дітей. Мережа закладів розширюється з 60-х р. і на кінець 1981 р. у СРСР в дитячих установах виховується більше 4-х млн. дітей раннього віку [4, с. 5].

Напрями розвитку дошкільної освіти затверджувалися постановами на рівні ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР, які спочатку приймалися на всесоюзному рівні, а потім дублювалися постановами союзних республік.

Поступово розроблялися зміст, форми і методи роботи у дошкільній - проміжок 40-85-х р. в історії вітчизняної дошкільної педагогіки Т.Степанова виокремлює як період оновлення змісту передшкільної освіти, на що вплинула низка соціально-економічних, соціокультурних і соціально-педагогічних факторів [6]. Підходи і сам зміст виховання дітей раннього віку протягом цих років зазнав значних трансформацій. У 1943 році створення сектору дошкільної освіти у АПН СРСР стало поштовхом до розбудови концептуальних засад педагогіки раннього дитинства, однак, наука ще не

мала достатніх експериментальних даних і теоретичних наробок. У педагогічних колах все ще дискутували стосовно необхідності навчання малюків, а тому робота з ними проводилася по типу вільної діяльності - педагогічний процес відзначався стихійністю і некерованістю, а навчання підмінялося самонавчанням [5, с. 11].

Велике значення у розробці нових підходів до виховання дітей раннього віку мали положення Л.Виготського, О.Леонтьєва про роль засвоєння дитиною суспільно-історичного досвіду в його психічному розвитку, про необхідність навчання у розвитку дитини, що стало науковим підґрунтям для розробки змісту програм. Рішенням Комісії Міністерства СРСР у 1951 р. навчальний компонент було введено у Програму дитячого садка і заняття стають обов'язковою формою, що забезпечувало засвоєння програмового змісту у яслах, які з 1959 року стали складовою дошкільної системи освіти. Новий тип дитячої установи – ясла-сад для дітей віком від 2-х місяців підпорядковувався Міністерству освіти союзних республік і потребував оновленого змісту. З 1960-х р. на базі Науково-дослідного інституту дошкільного виховання АПН РРФСР (з 1966 р. - АПН СРСР) (під керівництвом О.Запорожця) діяла лабораторія виховання дітей раннього віку (керівник Є.Радіна), де силами науковців (А.Усова, Н.Ветлугина, М.Кістяковська та ін.) здійснювалися дослідження проблем естетичного виховання і розвитку дитини. Зусилля науковців і лікарів АПН і АМН СРСР поєдналися у Комплексній програмі виховної роботи з дітьми (1962 р.), де зміст виховання у ранньому дитинстві розроблено Ф.Фрадкіною, Г.Ляміною, Г.Розенгарт-Пупко під керівництвом М.Щелованова [5, с.14]. Отже, ясла з лікувально-профілактичних перетворилися на оздоровчо-виховні заклади, де малюки розподілялися на дві ясельні групи (від 2-х місяців до 1 року і від 1-го року до двох) та першу молодшу групу (діти 2-3-річного віку).

З 70-х років програми оновлювалися і перевидавалися. У «Програмі навчання і виховання в дитячому садку» (1976 р.) програмові вимоги

відділяються від методичних рекомендацій; для педагогів вже надається інформація про типологічні особливості нервової системи дитини, розвиток задатків у художньо-естетичних видах діяльності. На основі союзних створюються з незначними доповненнями програми і в Україні. Реалізація вимог програм покладалася на персонал: до 70-х р. у яслах з дітьми працювали групові сестри, яких готували в медичних училищах і на однорічних курсах сестер-вихователів ясел, будинків дитини і молодших груп ясел і садків.

Починаючи з 60-х років в Україні плідно працюють наукові школи, зокрема у лабораторії НДІП України морального і естетичного, а згодом - естетичного виховання під керівництвом Т.Цвєлих - засновниці української наукової школи естетичного виховання, розгорнуто дослідження різних аспектів проблеми естетичної діяльності дітей, розроблено методики музичного, художнього виховання малят. Створюються посібники для педагогів, нотні збірки, друкуються статті у журналі «Дошкільне виховання».

Як же відбувався естетичний розвиток дітей у ранній період життя? За програмою цьому сприяли колективні і групові ігри й заняття - музичні, театралізовані, музично-рухові, з образотворчої діяльності (ліплення, малювання), покликані формувати відображувальні дії, а потім - елементарні самостійні прийоми діяльності у організованих педагогом заняттях, які проводились за календарним плануванням. Малюкам пропонувалися зразки народної творчості, а також дитячі музичні твори, до створення яких залучалися дитячі композитори (М.Раухвергер, В.Карасьова, О.Філіппенко, О.Тілічєєва, М.Метлов та ін.). Педагоги поглиблено вивчають різні мистецькі засоби впливу на малюків (Н.Ветлугіна, Є.Фльоріна, Н.Сакуліна та ін.). У 70-80 р.р. досліджуються питання розвитку творчих здібностей дітей у художній (Т.Комарова і її школа), музичній діяльності дітей раннього віку (Р.Фрідман, К.Форраї, М.Нільсон, Р.Оганджян, М.Кайтанджян), зокрема в Україні – Т.Науменко, С.Науменко. Здобутки і проблемні зони у розвитку галузі

обговорювалося на науково-практичній конференції по проблемам раннього дитинства (вересень 1982 р.). Серед основних висновків: дитина 1-3-х років максимально розвивається в умовах естетично збагаченого середовища, навчання її прийомам естетичної діяльності, надання мистецьких вражень у процесі занять, гри, свят, розваг. Вагому роль відіграє залучення до національного мистецтва, а методи мають відповідати віковим особливостям.

**Висновки і перспективи подальших досліджень.** Естетичне виховання дитини раннього віку в системі дошкілля СРСР упродовж 1940-1980-х років мало певні досягнення, які не втратили своєї значущості і є підґрунтям для його подальшого розвитку в сьогоденній Україні. Була створена єдина у світі система дошкільної освіти, в якій за єдиною програмою централізовано виховувалися діти раннього віку. Малюки знаходили догляд, виховання і навчання у мережі закладів різних типів. Ґрунтовно розроблялися зміст, форми і методи виховання у різних видах естетичної діяльності, що спрямовувалися на засвоєння малюками відповідних віку знань і умінь .

Незважаючи на позитивні риси, модель дошкільної освіти відзначалась заїделегізованістю, завдання формування «майбутнього будівника комунізму» закладалися у програму виховання, що була єдиною і не допускала інших авторських варіантів. Республіканські програми копіювали зміст союзних з незначними доповненнями. В таких умовах вся життєдіяльність дитини спрямовувалась на виховання колективізму, а роль педагога була керівною. На нього покладалося завдання передати знання і навички, регламентовані програмою, вже з раннього віку. В межах домінуючого фронтального навчання дитина мала обмежені можливості для індивідуального творчого розвитку.

Проведений аналіз і узагальнення досвіду раннього естетичного виховання потребує вивчення сучасного стану раннього естетичного виховання в Україні і країнах СНД.

### Література:

1. Аксаріна Н.М. Воспитание детей раннего возраста. - Изд. 3-е, испр. и доп. – М.: «Медицина» . - 1977. – 304 с. с ил.
2. Комарова Т.С. Школа эстетического воспитания. –М.: Издательский Дом «Зимородок», 2006, - 418 с. (Педагогика детства).
3. Малкова Е. Ю. Научно-теоретические аспекты развития педагогики раннего возраста в России начала 20 столетия [Текст] / Е. Ю. Малкова // Теория и практика образования в современном мире: материалы III междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, май 2013 г.). — СПб.: Реноме, 2013. — С. 70-72.
4. Особенности развития и воспитания детей раннего возраста в дошкольных учреждениях // Тезисы докладов Всесоюзной научно-практической конференции по вопросам развития и воспитания детей раннего возраста в дошкольных учреждениях 22-24 сентября 1982 г. – М.- 76 с.
5. Основы дошкольной педагогики / Под ред. А.В.Запорожца, Т.А.Марковой. – М.: Педагогика, 1980. – 272 с.
6. Степанова Т. М. Трансформації змісту передшкільної освіти в історії розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки: методологія, теорія, практика (кінець XIX – XX століття): автореф. дис. докт. пед наук за спеціальностями 13.00.01; 13.00.08 / Степанова Тетяна Михайлівна. – Одеса, 2011.- 43 с.

## **ОТЕЧЕСТВЕННЫЕ ОПЫТ И ТРАДИЦИИ ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ РЕБЕНКА РАННЕГО ВОЗРАСТА (40-80-ТЫЕ Г. XX СТ.)**

**Рагозина В.В.**

*В статье описаны достижения отечественного эстетического воспитания детей раннего возраста в системе дошколя СССР. Дан анализ развития научной мысли об эстетическом развитии в раннем детстве, реализованной в практике работы дошкольных учреждений для детей 1-3-х лет жизни. Выявлены трансформации содержания, форм и методов работы с детьми раннего возраста. Выделены позитивные и негативные черты унифицированной модели дошкольного образования, что повлияло на становление направления – эстетическое развитие детей первого детства.*

*Ключевые слова: дети раннего возраста, эстетическое развитие, система дошкольного эстетического воспитания, период 40-80-х г. XX ст.*

## **DOMESTIC EXPERIENCE AND TRADITION OF AESTHETIC EDUCATION OF CHILD OF EARLY AGE (40-80-IES OF XX CENTURY).**

**V.V. Ragozina**

*This article describes the main achievements of the domestic aesthetic education of children of early age in terms of preschool education of former USSR. The stages of the formation of scientific thought on aesthetic development in early childhood is examined, the scientific thought is realized in the practice of preschool institutions. Transformations of content, forms and methods of work with children of 1-3 years of life are discovered. Author determined the positive and negative aspects of a unified model of early childhood education, which directly affected the formation - the aesthetic education and the development of childhood.*

***Keywords:** child of early age, aesthetic development, system of preschool aesthetic education, period of 40-80-ies of XX century.*

**Рагозіна Вікторія Валентинівна** – кандидат педагогічних наук, докторант Інституту проблем виховання НАПН України (м.Київ) E-mail: vlavian@ukr.net

**Ragozina Victoria Valentinovna** - Ph.D. Institute of Education, The National Academy of Sciences of Ukraine  
e-mail: vlavian @. ukr.net

*Рецензент – Райпольська Ольга Дмитрівна, завідувач лабораторії дошкільного виховання Інституту проблем виховання НАПН України*

*Reviewer - Raupol'ska Olga Dmirtievna, manager of laboratory of preschool education Institute of Education, The National Academy of Sciences of Ukraine*